

EKOLOGINIŲ ŪKIŲ KAITOS LIETUVOJE TYRIMAS

Simona RUPŠLAUKYTĖ, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Inžinerijos fakultetas, el. paštas: simona.rupslaukyte@vdu.lt

Daiva JUKNELIENĖ, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Inžinerijos fakultetas, el. paštas: daiva.jukneliene@vdu.lt

Santrauka

Ekologinis ūkininkavimas Europos Sąjungoje yra viena iš pagrindinių žemės ūkio plėtros kryptų, orientuotų į tvarią žemdirbystę, aplinkos apsaugą ir klimato kaitos mažinimą. Šiame tyrime analizuojama ekologinių ūkių teritorinė kaita Lietuvos savivaldybėse 2019–2024 m. laikotarpiu ir vertinamas Bendrosios žemės ūkio politikos priemonių taikymas šio sektoriaus plėtrai. Tyrime taikyti dokumentų ir statistinių duomenų analizės, erdvinės, lyginamosios analizės ir apibendrinimo metodai. Tyrimo rezultatai parodė, kad didžiausia ekologinių ūkių koncentracija nustatyta Biržų, Ukmergės, Trakų ir Telšių savivaldybėse, o mažiausia – Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio savivaldybėse. Mažiausi deklaruoti ekologinių ūkių plotai išliko šiaurinėje Lietuvos dalyje, o didžiausi – Biržų, Ukmergės, Švenčionių, Trakų ir Anykščių rajonuose. 2014–2020 m. Kaimo plėtros programos analizė atskleidė, kad didžiausia paramos dalis buvo skirta priemonei „Ekologinis ūkininkavimas“, ją papildant investicinėmis ir kompensacinėmis išmokomis. Gauti rezultatai išryškina ekologinio ūkininkavimo plėtros teritorinius netolygumus ir tiesioginių bei investicinių paramos priemonių svarbą.

Reikšminiai žodžiai: ekologinis ūkininkavimas, kaimo plėtros priemonės, tvarus žemės ūkis.

Įvadas

Žemės ūkis – tai vienas seniausių ir pagrindinių žmogaus veiklos sektorių, kuris užtikrina pagrindinį visuomenės poreikį – aprūpinimą maistu. Jis taip pat atlieka svarbų vaidmenį ekonomikoje, socialinėje raidoje ir aplinkos formavime. Žemės ūkis ne tik tiekia žaliavas maisto ir pramonės sektoriams, bet ir prisideda prie kaimo vietovių gyvybingumo, užimtumo bei kraštovaizdžio išsaugojimo. Šiuolaikinis žemės ūkis susiduria su daugialypiais iššūkiais – tokiais kaip klimato kaita, dirvožemio degradacija, bioįvairovės nykimu, demografiniais pokyčiais ir kintančiais vartotojų lūkesčiais (Food system impacts on biodiversity loss, 2021). Svarbesnis tampa tvarus žemės ūkio vystymas, orientuotas ne tik į ekonominę efektyvumą, bet ir į aplinkos apsaugą bei socialinę atsakomybę. Europos Sąjungos kontekste žemės ūkis yra glaudžiai susijęs su bendrąja žemės ūkio politika, kuri formuoja pagrindinius veiklos principus, rėmimo mechanizmus ir vystymosi kryptis. Viena iš svarbiausių pastarųjų metų bendrosios žemės ūkio politikos kryptų, tai ekologinis ūkininkavimas, kuris atliepia visuomenės siekį gyventi sveikiau ir darniau su gamta (www.eea.europa.eu).

Ekologinis ūkininkavimas yra strategiškai svarbi ir sparčiai besivystanti žemės ūkio sritis, grindžiama natūraliais ciklais, griežtais aplinkosaugos standartais ir sintetinės chemijos atsisakymu. Įgyvendinant Europos žaliąjį kursą, siekiama, kad iki 2030 m. ekologiniai plotai sudarytų 25 % visų ES žemės ūkio naudmenų, o šį tikslą remia Bendrosios žemės ūkio politikos finansiniai mechanizmai ir naujosios ekologinės schemos (www.eea.europa.eu).

Nors Lietuvoje ekologinių ūkių skaičius ir jų užimami plotai didėja, vis dar trūksta išsamių tyrimų, kurie savivaldybių lygmeniu kompleksiskai įvertintų ekologinių ūkių teritorinę kaitą, sertifikuotų ir deklaruotų plotų pokyčius bei paramos priemonių poveikį šio sektoriaus plėtrai. Mokslinėje literatūroje ekologinis ūkininkavimas siejamas su mažesniu neigiamu poveikiu aplinkai, biologinės įvairovės išsaugojimu, dirvožemio ir vandens apsauga bei viešųjų aplinkos gėrybių kūrimu (Tuomisto et al., 2012; Novikova ir kt., 2024). Taip pat pabrėžiama, kad ekologinio ūkininkavimo plėtrą reikšmingai veikia ne tik vartotojų paklausa, bet ir taikomos paramos priemonės bei subsidijų sistema. Europos masto tyrimai rodo, kad tikslinės ekologinio ūkininkavimo politikos priemonės gali reikšmingai prisidėti prie ekologinių žemės ūkio naudmenų plėtros (Rees et al., 2023). Todėl sisteminga analizė yra būtina siekiant suprasti, kaip ES paramos priemonės formuoja ilgalaikes Lietuvos ūkininkų strategijas ir prisideda prie jų konkurencingumo stiprinimo tvaros agrarinės plėtros kontekste.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ekologinių ūkių teritorinę kaitą Lietuvos savivaldybėse 2019–2024 m. ir įvertinti Bendrosios žemės ūkio politikos priemonių taikymą ekologinio ūkininkavimo plėtrai Lietuvoje.

Iškeltam tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti ekologinių ūkių kaitą Lietuvoje 2019–2024 m.
2. Įvertinti Bendrosios žemės ūkio politikos priemonių ekologiniam ūkininkavimui taikymą Lietuvoje.

Tyrimų objektas ir metodai

Tyrimo objektas – ekologiniai ūkiai Lietuvoje.

Tyrimo metodai: tyrimo uždaviniams įgyvendinti buvo taikyti dokumentų ir statistinių duomenų analizės, erdvinės analizės, lyginamosios analizės ir apibendrinimo metodai. Dokumentų analizė naudota siekiant įvertinti Bendrosios žemės ūkio politikos priemonių taikymą ekologiniam ūkininkavimui Lietuvoje, nagrinėjant Lietuvos kaimo

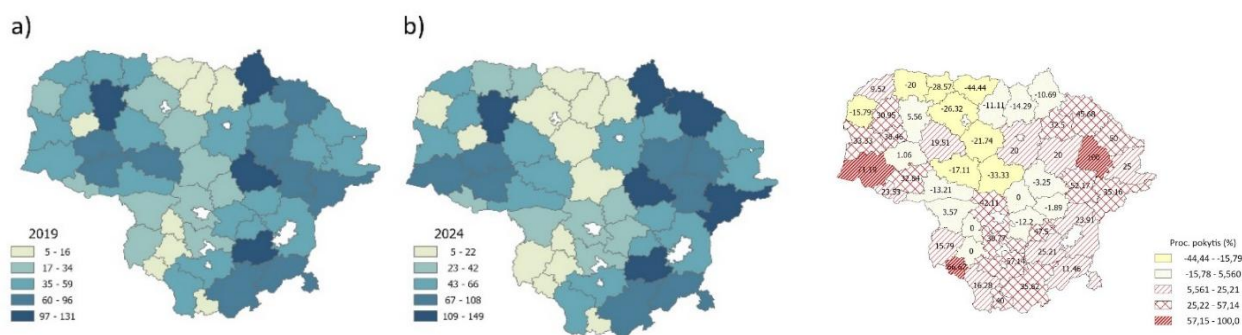
plėtos 2014–2020 m. programos ir Lietuvos žemės ūkio bei kaimo plėtos 2023–2027 m. strateginio plano priemonės. Statistinių duomenų analizė atlikta remiantis VŠĮ „Ekoagros“ ir Žemės ūkio duomenų centro duomenimis, vertinant ekologinių ūkių skaičiaus ir sertifikuoto ploto pokyčius. Erdvinė analizė vykdyta naudojant geografinės informacijos sistemą „ArcGIS Pro“, siekiant nustatyti ekologinių ūkių teritorinį pasiskirstymą ir jo pokyčius savivaldybių lygmeniu. Lyginamoji analizė taikyta siekiant įvertinti ekologinio ūkininkavimo raidos skirtumus tarp skirtingų laikotarpių ir teritorijų bei palyginti politikos priemonių taikymą. Apibendrinimo metodas taikytas siekiant susisteminti gautus rezultatus ir suformuluoti pagrindines tyrimo išvadas.

Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Ekologinių ūkių kaita Lietuvoje 2019–2024 m. Tyrimo metu nustatyta, kad per analizuojamą laikotarpį sertifikuotų ekologinių ūkių skaičius Lietuvos savivaldybėse kito netolygiai. Tai atskleidžia teritorinius ekologinio ūkininkavimo raidos skirtumus ir rodo, kad šio sektoriaus plėtra skirtingose šalies dalyse vyko nevienodu intensyvumu.

Didžiausias sertifikuotų ekologinių ūkių skaičius 2019 m. buvo Biržų, Ukmergės, Trakų ir Telsių savivaldybėje. Tuo tarpu Šiaurės, Vidurio Lietuvos dalyje daugiau savivaldybių išsiskiria mažesniu ekologinių ūkių skaičiumi. Vertinant 2024 m. matyti, kad didžiausias sertifikuotų ekologinių ūkių skaičius toliau išlieka tose pačiose savivaldybėse – Biržų, Ukmergės, Trakų ir Telsių, o prie jų prisideda dar dvi savivaldybės – Rokiškio ir Švenčionių. Tuo tarpu Šiaurės ir Vidurio Lietuvos teritorijoje fiksuotas dar didesnis šių ūkių skaičiaus sumažėjimas (žr. 1 pav. a ir b).

Pastebėtina, kad savivaldybės su santykinai palankesnėmis sąlygomis žemės ūkiui yra neigiamai susijusios su naujų ekologinių ūkių atsiradimu, ypač Joniškio ir Kėdainių sav., o savivaldybės su blogesnėmis sąlygomis žemės ūkiui buvo stipresnės ekologinių ūkių skaičiaus didėjimo tendencijos (žr. 1 pav. c).

Šaltinis: sudaryta pagal VŠĮ „Ekoagros“ sertifikuotų ūkių skaičius pagal rajonus statistinius duomenis (2019–2024)

Source: according to a statistical data on the number of farms certified by the Public Institution “Ekoagros”, by municipality. (2019–2024)

1 pav. Sertifikuotų ekologinių ūkių skaičiaus kaita Lietuvos savivaldybėse per 2019–2024 m. laikotarpį: a) sertifikuotų ekologinių ūkių skaičius 2019 m., b) sertifikuotų ekologinių ūkių skaičius 2024 m., c) sertifikuotų ekologinių ūkių skaičiaus kaita procentais per 2019–2024 m. laikotarpį

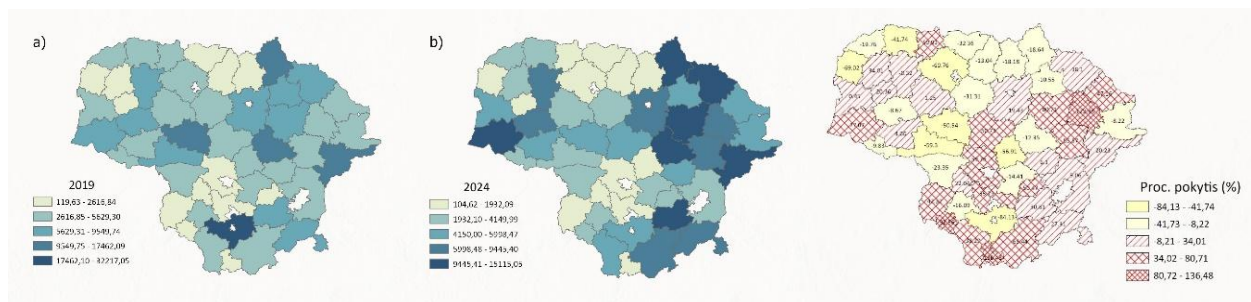
Fig. 1. Change in the number of certified organic farms across Lithuanian municipalities in 2019–2024: a) Number of certified organic farms in 2019 b) Number of certified organic farms in 2024 c) Percentage change in the number of certified organic farms, 2019–2024

Analizuojant sertifikuotų ekologinių plotų kaitą Lietuvoje 2019–2024 m. laikotarpiu nustatyta, kad 2019 m. sertifikuotas ekologinis plotas sudarė 242 118,32 ha, o 2024 m. plotas sudarė 250 655,70 ha.

2019 m. mažiausi sertifikuotų ekologinių ūkių plotai buvo nustatyti šiaurinėje Lietuvos dalyje – Joniškio, Pakruojo ir Pasvalio savivaldybėse, taip pat Vidurio Lietuvoje – Kauno, Prienų ir Elektrėnų rajonuose. Santykinai mažesni ekologinių ūkių plotai taip pat fiksuoti pietvakarinėje Lietuvos dalyje – Vilkaviškio, Kalvarijų ir Kazlų Rūdos rajonuose, pietinėje dalyje – Druskininkų rajone bei vakarinėje Lietuvos dalyje – Kretingos, Plungės ir Rietavo savivaldybėse. Tuo tarpu didžiausi sertifikuotų ekologinių ūkių plotai buvo nustatyti pietinėje Lietuvos dalyje – Alytaus rajone.

Analizuojant 2024 m. duomenis matyti, kad mažiausi plotai iš esmės išliko tose pačiose teritorijose, kaip ir 2019 m., tik prie jų prisidėjo Jonavos rajonas centrinėje Lietuvoje. Didžiausi sertifikuotų ekologinių ūkių plotai išsiplėtė vakarinėje, pietinėje, rytinėje ir šiaurės rytų Lietuvos dalyse (žr. 2 pav. a ir b).

Bendras sertifikuotų ekologinių ūkių plotas šalyje padidėjo, tačiau savivaldybių lygmeniu pokyčiai buvo nevienodi. Didžiausias neigiamas pokytis fiksuotas Alytaus rajone (-84,13 %) ir Kretingos rajone (-69,02 %), o ryškiausias teigiamas pokytis – Druskininkų rajone (+136,48 %), nors ši savivaldybė išlieka tarp teritorijų su mažiausiu sertifikuotu ekologiniu plotu (žr. 2 pav. c).

Šaltinis: sudaryta pagal VšĮ „Ekoagros“ sertifikuotų ūkių skaičius pagal rajonus statistinius duomenis (2019–2024)

Source: according to a statistical data on the number of farms certified by the Public Institution “Ekoagros”, by municipality. (2019–2024)

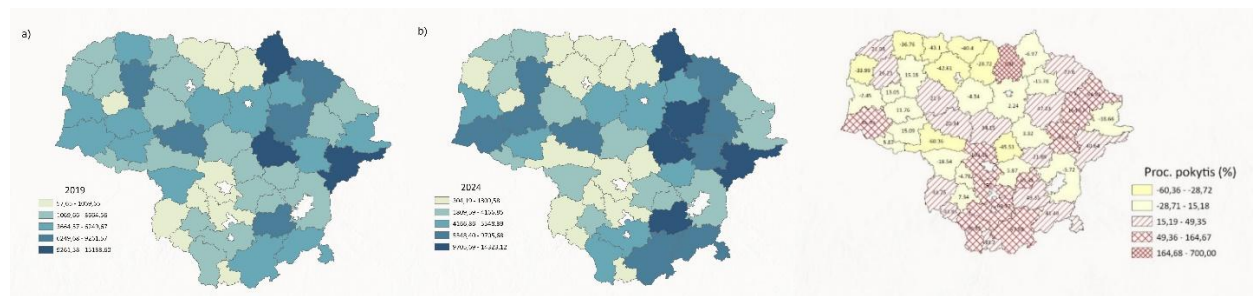
2 pav. Sertifikuotų ekologinių ūkių plotų kaita Lietuvos savivaldybėse per 2019–2024 m. laikotarpį, ha: a) sertifikuotų ekologinių ūkių plotas 2019 m., b) sertifikuotų ekologinių ūkių plotas 2024 m., c) sertifikuotų ekologinių ūkių plotų kaita proc., per 2019–2024 m. laikotarpį

Fig. 2. Change in certified organic farm area across Lithuanian municipalities during 2019–2024, ha a) Certified organic farm area in 2019 b) Certified organic farm area in 2024 c) Percentage change in certified organic farm area during 2019–2024

Ekologiškai ūkininkaujant galima deklaruoti ekologines naudmenas, už kurias galima gauti išmokas. Tačiau Lietuvoje ne visi sertifikuoti ekologiniai ūkiai deklaruoja naudojamas naudmenas. 2019 m. šis deklaruotas plotas sudarė 200 895,26 ha nuo bendro žemės ūkio naudmenų deklaruoto ploto, o 2024 m. jis padidėjo iki 241 200,43 ha.

2019 m. mažiausi deklaruoti ekologinių ūkių plotai buvo nustatyti šiaurinėje Lietuvos dalyje – Joniškio, Pakruojo ir Pasvalio rajonų savivaldybėse. Santykinai mažesni plotai taip pat buvo fiksuoti centrinėje Lietuvos dalyje – Kauno ir Prienų rajonuose, bei pietvakarinėje dalyje – Kalvarijos, Kazlų Rūdos ir Vilkaviškio rajonų savivaldybėse. Pavienėse savivaldybėse mažesni plotai nustatyti ir vakarinėje Lietuvos dalyje – Rietavo savivaldybėje, bei pietinėje dalyje – Druskininkų savivaldybėje. Tuo tarpu didžiausi deklaruoti ekologinių ūkių plotai buvo Biržų, Ukmergės ir Švenčionių rajonų savivaldybėse. 2024 m. deklaruotų ekologinių ūkių plotų pasiskirstymo tarp savivaldybių situacija iš esmės išliko panaši, nors kai kuriuose regionuose fiksuojami nedideli ploto padidėjimai arba sumažėjimai (žr. 3 a ir b pav.).

Didžiausi neigiami deklaruotų ekologinių ūkių plotų pokyčiai nustatyti šiaurės vakarų ir šiaurinėje Lietuvos dalyje, taip pat kai kuriose centrinės ir pietvakarių Lietuvos savivaldybėse. Tuo tarpu teigiamas augimas daugiausia koncentravosi pietų, pietryčių ir rytų Lietuvoje, taip pat pavienėse centrinės ir vakarų Lietuvos savivaldybėse. Didžiausias pokytis nustatytas Pasvalio rajono savivaldybėje, kur deklaruotų ekologinių ūkių plotas padidėjo net 700 proc. (žr. 3 c pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal Žemės ūkio duomenų centro statistikos duomenis (2019–2024)

Source: according to statistical data from the Agricultural Data Center. (2019–2024)

3 pav. Deklaruotų ekologinių ūkių ploto kaita Lietuvos savivaldybėse per 2019–2024 m. laikotarpį, ha: a) deklaruotų ekologinių ūkių plotas 2019 m., b) deklaruotų ekologinių ūkių plotas 2024 m., c) deklaruotų ekologinių ūkių plotų kaita procentais per 2019–2024 m. laikotarpį

Fig. 3. Change in declared organic farm area in Lithuanian municipalities during 2019–2024, ha a) Declared organic farm area in 2019 b) Declared organic farm area in 2024 c) Percentage change in declared organic farm area during 2019–2024

Apibendrinant, 2019–2024 m. ekologinių ūkių kaita Lietuvoje atskleidė aiškius teritorinius skirtumus. Šie skirtumai leidžia daryti prielaidą, kad ekologinio ūkininkavimo plėtrą lemia regioninės žemės ūkio struktūros ypatumai, ūkininkavimo intensyvumas ir gamtinės sąlygos. Spartesnis augimas buvo būdingas vakarų, rytų ir pietų Lietuvos daliai, o lėtesnė plėtra ar mažėjimas – šiaurės ir centrinės Lietuvos savivaldybėms. Regionuose, kur vyrauja mažesnio intensyvumo žemdirbystė ir palankesnės sąlygos ekstensyviai ūkininkavimui, ekologinio ūkininkavimo plėtra vyksta sparčiau, tuo tarpu intensyvios žemdirbystės teritorijose ekologinių ūkių plėtra yra lėtesnė.

Bendrosios žemės ūkio politikos priemonių ekologiniam ūkininkavimo taikymas Lietuvoje. Analizuojamu laikotarpiu 2019–2024 m. šalyje ekologinio ūkininkavimo rėmimas buvo vykdomas taikant dviejų skirtingų programavimo laikotarpių paramos sistemas – Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programą ir Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginį planą. Abiem laikotarpiais ekologinis ūkininkavimas buvo remiamas tiek per kaimo plėtros priemones, tiek per tiesioginių išmokų sistemą, tačiau keitėsi paramos kryptys ir jų taikymo sąlygos.

Nustatyta, kad ekologinio ūkininkavimo plėtra Lietuvoje 2014–2020 m. laikotarpiu pagal Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programą buvo skatinama taikant šias BŽŪP priemones – „Ekologinis ūkininkavimas“, „Žinių perdavimas

ir informavimo veikla“, „Konsultavimo paslaugos, ūkio valdymo ir ūkininkų pavadavimo paslaugos“, „Ūkio ir verslo plėtra“, „Agrarinė aplinkosauga ir klimatas“, „Su „Natura 2000“ ir vandens pagrindų direktyva susijusios išmokos“, „Išmokos už vietoves, kuriose esama gamtinių ar kitų specifinių kliūčių“ ir „Bendradarbiavimas“ (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos priemonės ekologiniams ūkininkavimui, 2021

Table 1. Measures of the Lithuanian Rural Development Programme 2014–2020 Supporting Organic Farming, 2021

Priemonė	Bendra paramos suma, mln. Eur	Parama išmokėta ekologiniams ūkiams, mln. Eur	Nuo bendros paramos sumos, išmokėta ekologiniams ūkiams, proc.	Bendros patvirtintos paraiškos, vnt.	Patvirtinta ekologišku paraišku, vnt.	Tikslas
Ekologinis ūkininkavimas	219,87	195,58	89	-	15 192	Skatiną saugoti biologinę įvairovę, mažinti aplinkos taršą, gerinti dirvožemio kokybę.
Žinių perdavimas ir informavimo veikla	16,0	1,03	6,4	74	23	Skirta žemės ūkio konkurencingumo didinimui, mokslo žinių sklaidai, inovacijų diegimui, naujų technologijų ir ūkininkavimo metodų taikymui.
Konsultavimo paslaugos, ūkio valdymo ir ūkininkų pavadavimo paslaugos	4,6	0,920	20	2 285	4 tūkst. konsultacijų ekologiniams ūkiams.	Ūkininkams, jaunesiems ūkininkams, kitiems žemės valdytojams bei kaimo vietovėse veikiančioms MVĮ suteikiamos konsultavimo paslaugos dėl įvairių teisės aktuose nustatytų reikalavimų ir standartų bei programos priemonių.
Žemės ūkio ir maisto produktų kokybės sistemos	1,4	0,49	3,5	115	12	Siekama skatinti didesnės pridėtinės vertės ir geresnės kokybės žemės ūkio produktų gamybą.
Investicijos į materialųjį turtą	529,5	66,4	12,5	6 050	1 101	Siekama modernizuoti žemės ūkio valdas, gerinti rinkodarą ir infrastruktūrą, perdirbti žemės ūkio produktus bei atlikti įvairias investicijas.
Ūkio ir verslo plėtra	140,6	6,1	4,3	7 757	257	Orientuota į jaunųjų ūkininkų ir smulkių ūkių palaikymą, ekonominės veiklos kaimo vietovėse kūrimą bei plėtrą.
Agrarinė aplinkosauga ir klimatas	5,8	0,610	10,5	727	91	Tikslas yra palaikyti kaimo vietovių tvarų vystymąsi, išsaugoti biologinę įvairovę bei mažinti klimato kaitą.
Su „Natura 2000“ ir vandens pagrindų direktyva susijusios išmokos	19,1	2,4	12,6	23 589	690	Šia priemone siekiama sušvelninti ES teisės aktuose nustatytų apsaugos standartų vykdymo padarinius, taip pat atlyginti ūkininkams ir miškininkams patirtas papildomas išlaidas ir prarastas pajamas dėl aplinkosaugos ribojimų „Natura 2000“ teritorijose.
Išmokos už vietoves, kuriose esama gamtinių ar kitų specifinių kliūčių	384,4	41,9	10,9	463 650	10 900	Skirta vietos savivaldos lygmens regionams, kuriuose yra prastesnės nei vidutinės šalyje ūkininkavimo sąlygos, lemiančios nepakankamą pajamų lygį.
Bendradarbiavimas	16,2	0,700	4,3	89	2	Skirta skatinti bendradarbiavimo formas tarp ne mažiau kaip dviejų subjektų.
Iš viso	1 196,87	316,13	-	504 336	32 268	

Pagal bendrus rezultatus, Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programoje ekologiniams ūkiams buvo išmokėta 316,13 mln. Eur paramos, o bendra visoms priemonėms skirta suma sudarė 1 196,87 mln. Eur. Iš viso buvo patvirtintos 504 336 paraiškos, iš kurių 32 268 teko ekologiniams ūkiams. Didžiausia paramos dalis ekologiniams ūkiams skirta pagal priemonę „Ekologinis ūkininkavimas“ – 195,58 mln. Eur, taip pat reikšmingos sumos teko priemonėms „Investicijos į materialųjį turtą“ (66,4 mln. Eur) ir „Išmokos už vietoves, kuriose esama gamtinių ar kitų specifinių kliūčių“ (41,9 mln.

Eur). Tai rodo, kad ekologinių ūkių rėmimas daugiausia buvo koncentruotas ties tiesiogine ekologinio ūkininkavimo parama, investicijomis ir kompensacinėmis išmokomis.

Naujo laikotarpio Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginis planas pagrindine ekologinį ūkininkavimą remia pagal priemonę „Ekologinis ūkininkavimas. Ekologinio ūkininkavimo tęstiniai įsipareigojimai“. Taip pat ekologinis ūkis papildomai yra remiamas per tiesiogines išmokas ir ekologiniai ūkiai gali pretenduoti į papildomas intervencines priemones – „Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimas“, „Vietovės su gamtinėmis ar kitomis specifinėmis kliūtėmis“, „Parama „Natura 2000“ žemės ūkio paskirties žemėje“, „Laukinių paukščių apsauga už „Natura 2000“ teritorijos ribų“, „Mokymai ir įgūdžių įgijimas“, „Konsultavimo paslaugos“, „Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Labai smulkių ūkių plėtra“, ir „Smulkių-vidutinių ūkių plėtra“ (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Lietuvos kaimo plėtros 2023–2027 m. programos priemonės ekologiniam ūkininkavimui, 2023

Table 2. Measures of the Lithuanian Rural Development Programme 2023–2027 Supporting Organic Farming, 2023

PRIMONĖ	TIKSLAS
Pagrindinė priemonė	
Ekologinis ūkininkavimas. Ekologinio ūkininkavimo tęstiniai įsipareigojimai	Remti ekologinį ūkininkavimą nacionaliniu mastu, prisidedant prie klimato kaitos švelninimo, gamtos išteklių tausaus valdymo, biologinės įvairovės išsaugojimo ir aukštos kokybės, saugaus maisto gamybos.
Tiesioginių išmokų remiamos veiklos	
Augalų kaita	Skirta prisidėti prie dirvožemio ir maistinių medžiagų valdymo.
Tarpiniai pasėliai	Skirta vandens ir dirvožemio apsaugai
Sertifikuotos sėklos naudojimas	Viena iš gamybinų veiklų, kuriose gali dalyvauti ekologiniai ūkiai.
Kraštovaizdžio elementų priežiūra	Aktuali ekologiniams ūkiams kaip biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimo priemonė, minima tarp intervencijų, prisidedančių prie buveinių ir rūšių išsaugojimo.
Trumpaamžių medingųjų augalų juostos	Prisideda prie biologinės įvairovės, dirvožemio ir vandens apsaugos.
Daugiametinių žolių juostos	Viena iš gamybinų veiklų, aktuali ekologiniams ūkiams aplinkosauginiu požiūriu.
Neariminės tausojamosios žemdirbystės technologijos	Gali būti taikoma ekologiniuose ūkiuose kaip dirvožemio apsaugą stiprinanti veikla.
Kompleksinė pievų ir šlapynių priežiūros schema	Aktuali ekologiniams ūkiams, ypač valdantiems pievas ir šlapyne, minima tarp biologinės įvairovės ir dirvožemio apsaugos intervencijų. Kai kuriais atvejais gali būti derinama su kitomis priemonėmis tam pačiam plotui.
Ariamosios žemės keitimas pievomis, jų išlaikymas ir priežiūra	Ekologiniai ūkiai gali pretenduoti į paramą už tą patį plotą.
Tausojanti vaisių, uogų ir daržovių programa (NKP)	Aktuali ekologiniams sodininkystės ir daržininkystės ūkiams, minima tarp intervencijų, padedančių mažinti trąšų naudojimą ir gerinti vandens apsaugą.
Gyvūnų gerovė	Ypač aktuali ekologiniams gyvulininkystės ūkiams, nes plane pabrėžiama, kad sertifikuoti ekologiniai ūkiai įgyvendina aukštus gyvūnų gerovės standartus, ganymo reikalavimus ir riboja antibiotikų naudojimą.
Papildomos intervencinės priemonės	
Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimas	Skirta skatinti ūkininkus laikyti ir veisti nykstančių vietinių senųjų veislių gyvulius, naminius paukščius ir bites.
Vietovės su gamtinėmis ar kitomis specifinėmis kliūtėmis	Skirta paremti vietovėse, kuriose esama gamtinių ar kitų specifinių kliūčių, didžiausi nenašų žemių plotai, kalvotas reljefas, vyrauja aplinkosauginiu požiūriu jautrios teritorijos, būdingi vertingi kultūriniai kraštovaizdžiai, nemaža dalis žemės ūkio naudmenų nepakankamai naudojama žemės ūkio veiklai.
Parama „Natura 2000“ žemės ūkio paskirties žemėje	Skirta sušvelninti ES teisės aktuose nustatytą aplinkos apsaugos standartų laikymosi padarinius bei atlyginti už tam tikrų reikalavimų, kurie viršija geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės standartus vietovėse, kuriose nustatyti aplinkosaugos apribojimai yra susiję su Paukščių direktyvos 2009/147/EB ir Buveinių direktyvos 92/43/EEB įgyvendinimu, vykdymą.
Laukinių paukščių apsauga už „Natura 2000“ teritorijos ribų	Susijusi su biologinės įvairovės apsauga; minima kartu su ekologinio ūkininkavimo priemonėmis ir kai kuriais atvejais gali būti derinama už tą patį plotą.
Konsultavimo paslaugos	Aktuali ekologiniams ūkiams kaip profesinių konsultacijų priemonė.
Mokymai įgūdžių įgijimas	Ekologiniams ūkiams aktuali kaip žinių stiprinimo priemonė. Plane nurodyta, kad finansuojami mokymai, taip pat ir gyvūnų sveikatos bei gerovės temomis.
Investicijos į žemės ūkio valdas	Skirta remti žemės ūkio valdų modernizavimą, didinant žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą, skatinant didesnės pridėtinės vertės žemės ūkio produktų kūrimą, diegiant inovacijas, naujas technologijas, skatinant tvarią žemės ūkio produktų gamybą bei ją skaitmenizuojant.
Labai smulkių ūkių plėtra	Skirta skatinti smulkių ūkių plėtrą vykdam žemės ūkio veiklą ir (ar) didinant jų orientavimąsi į rinką, taip pat bendradarbiavimą įgyvendinant ūkininkų grupių projektus ir kolektyvines investicijas.
Smulkių-vidutinių ūkių plėtra	Skirta remti smulkių-vidutinių žemės ūkio valdų modernizavimą didinant žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą, skatinant didesnės pridėtinės vertės žemės ūkio produktų kūrimą, diegiant inovacijas, naujas technologijas, skatinant tvarią žemės ūkio produktų gamybą bei ją skaitmenizuojant.

Pagrindinė ekologinio ūkininkavimo rėmimo priemonė kartu su kitomis šio sektoriaus plėtrą skatinančiomis intervencinėmis priemonėmis turėtų prisidėti prie ekologinių ūkių plotų augimo Lietuvoje. Numatyta, kad per penkerių metų

laikotarpį ekologinių žemės ūkio naudmenų dalis šalyje padidės nuo 8 proc. iki 13 proc. visų žemės ūkio naudmenų. Toks pokytis reikštų spartesnę pažangą nei 2014–2020 m. laikotarpiu, kai ekologinių ūkių plotas iš esmės išliko beveik stabilus.

Tyrimo rezultatai rodo, kad ekologinio ūkininkavimo rėmimas Lietuvoje daugiausia grindžiamas kompensacinio pobūdžio ir tęstinėmis paramos priemonėmis. Tai leidžia teigti, kad BŽŪP priemonės yra reikšmingos palaikant esamus ekologinius ūkius, tačiau vien finansinė parama savaime neužtikrina tolygios šio sektoriaus plėtros visose savivaldybėse. Todėl ekologinio ūkininkavimo skatinimas turėtų būti derinamas su konsultavimo, mokymų ir investicine parama, atsižvelgiant į nustatytus teritorinius skirtumus.

Išvados

1. 2019–2024 m. laikotarpiu sertifikuotas ekologinis plotas Lietuvoje padidėjo nuo 242 118,32 ha iki 250 655,70 ha, t. y. apie 3,53 %. Tuo pačiu laikotarpiu ekologinių plotų dalis bendrame deklaruotame žemės ūkio naudmenų plote išaugo nuo 200 895,26 ha iki 241 200,43 ha, arba apie 20,06 %, kas rodo teigiamą ekologinio ūkininkavimo plėtros tendenciją. Tyrimas parodė, kad ekologinių ūkių raida Lietuvoje pasižymėjo ryškiais teritoriniais skirtumais, t.y. regionuose, kur vyrauja mažesnio intensyvumo žemdirbystė ir palankesnės sąlygos ekstensyviai ūkininkavimui, ekologinio ūkininkavimo plėtra vyksta sparčiau, tuo tarpu intensyvios žemdirbystės teritorijose ekologinių ūkių plėtra yra lėtesnė.

2. Ekologinio ūkininkavimo plėtrą Lietuvoje reikšmingai veikia Bendrosios žemės ūkio politikos paramos priemonės. Analizuojamu laikotarpiu parama buvo įgyvendinama per du programavimo laikotarpius – Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programą ir Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginį planą. 2014–2020 metais paramos priemonių vertinimas parodė, kad didžiausia paramos dalis ekologiniams ūkiams skirta pagal priemonę „Ekologinis ūkininkavimas“, taip pat reikšmingos priemonės buvo „Investicijos į materialųjį turtą“ ir „Išmokos už vietoves, kuriose esama gamtinių ar kitų specifinių kliūčių“. Tai rodo, kad ekologinių ūkių rėmimas daugiausia buvo koncentruotas ties tiesiogine ekologinio ūkininkavimo parama, investicijomis ir kompensacinėmis išmokomis. 2023–2027 m. laikotarpiu išlaikytas panašus rėmimo modelis, tačiau papildomai jos integruotos į tiesioginių išmokų sistemą.

Literatūra

1. Bendra žemės ūkio politika. Prieiga per internetą: <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/the-common-agricultural-policy-explained/#what> (žiūrėta 2026-02-16)
2. Benton, T. G., Bieg, C., Harwatt, H., Pudasaini, R., & Wellesley, L. (2021). Food system impacts on biodiversity loss. *Three levers for food system transformation in support of nature*. Chatham House, London, 02-03. Prieiga per internetą: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-02/2021-02-03-food-system-biodiversity-loss-benton-et-al_0.pdf (žiūrėta 2026-02-16)
3. BŽŪP strateginis planas 2023 - 2027 m. (2023). Prieiga per internetą: https://zum.lrv.lt/public/canonical/1770906696/19096/Strateginis_planas_v._7.0_20260212.pdf (žiūrėta 2026-02-16)
4. Lietuvos kaimo plėtros 2014-2020 m. programos įtaka ekologiniam ūkininkavimui.(2021). Prieiga per internetą: https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/Kaimo_pletra/Lietuvos_kaimo_pletros_2014%E2%80%932020m._programa/Steb%C4%97senos_2019%20ir%20vertinimas/Tyrimai%20ir%20vertinimai/2021/KPP%20itaka%20ekologiniam%20ukininkavimui_2021.pdf (žiūrėta 2026-02-26)
5. Novikova A., Žemaitienė R., Bielska-Marks R., Bielski S. (2024). Assessment of the Environmental Public Goods of the Organic Farming System: A Lithuanian Case Study. *Agriculture*, 14(3), 362.
6. Rees C., Grovermann C., Finger R. (2023). National organic action plans and organic farmland area growth in Europe. *Food Policy*. 121, 102531.
7. Schievano A., Pérez-Soba M., Bosco S., Montero-Castaño A., Catarino R., Chen M., Tamburini G., Landoni B., Mantegazza O., Guerrero I., Bielza M., Assouline M., Koeble R., Dentener F., Van der Velde M., Rega C., Furlan A., Paracchini M. L., Weiss F., Angileri V., Terres J.-M., Makowski D. (2024). Evidence Library of Meta-Analytical Literature Assessing the Sustainability of Agriculture - A Dataset. *Scientific Data*, 11, 979.
8. Sertifikuotų ūkių skaičius pagal rajonus 2019 - 2024 m. Prieiga per internetą: <https://www.ekoagros.lt/atviri-duomenys> (žiūrėta 2026-02-16)
9. Žemės ūkio duomenų centras. Ekologinis ūkininkavimas pagal SP 2023-2027 m. Prieiga per internetą: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrJoiOTQ4MTRlZTkZTY3My00OTg5LWI0MTYtMjlkN2NkYjQ5ZmI4IiwidCI6IjNjMjk2MzFmLTAYN2EtNGFIYy05OGQxLWJlMGNjODg4MzAxNiIsImMiOiJ9> (žiūrėta 2026-02-16)

RESEARCH ON THE CHANGES IN ORGANIC FARMS IN LITHUANIA

Abstract

Organic farming in the European Union (EU) is a key priority aimed at ensuring sustainable agriculture, environmental protection, and climate change mitigation. This study analyses the territorial dynamics of organic farms across Lithuanian municipalities during 2019–2024 and evaluates the implementation of Common Agricultural Policy measures supporting the sector. The research applies document and statistical data analysis, spatial, comparative, and generalisation methods. The results show that the highest concentration of organic farms was observed in Biržai, Ukmergė, Trakai, and Telšiai municipalities, while the lowest was found in Pasvalys, Pakruojis, and Joniškis. The smallest

declared organic areas remained in northern Lithuania, whereas the largest were concentrated in Biržai, Ukmergė, Švenčionys, Trakai, and Anykščiai districts. The analysis of the 2014–2020 Rural Development Programme indicates that support was primarily focused on the ‘Organic Farming’ measure, complemented by investments and compensatory payments. These findings highlight the spatial disparities of organic farming development and the dominant role of direct and investment-based support measures.

Keywords: organic farming, rural development measures, sustainable agriculture.